

3. Основи теорії держави і права: Навчальний посібник для вузів/ Т.І. Бабак, О.Д. Брайченко, К.В. Манжул, Л.В. Сорока; М-во освіти і науки України, Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В. Винниченка. - Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2004. - 89 с.

**Ремез Олена Леонідівна, слухач
магістратури ННІ №4 НАВС
Науковий керівник: Тихомиров Д.О.
доцент кафедри теорії держави та
права НАВС, кандидат юридичних
наук**

ПРАВОПОРУШЕННЯ ЯК ВИД ДЕВІАНТНОЇ ПРАВОВОЇ ПОВЕДІНКИ

В останні роки девіантна поведінка, що розуміється як порушення соціальних норм, придбала масовий характер і поставила цю проблему в центр уваги соціологів, соціальних психологів та медиків. Звичайно, суспільство не може довго залишатися в такому положенні. Девіантна поведінка значної маси населення втілює сьогодні найбільш небезпечні для країни руйнівні тенденції.

Девіантна поведінка (від лат. *Deviatio* – відхилення) – поведінка, що порушує соціальні норми певного суспільства та виражається у вчинках, поведінці (діях або бездіяльності) як окремих індивідів, так і соціальних груп, що відступають від установлених законодавчо або сформованих у конкретному соціумі загальноприйнятих норм, правил, принципів, зразків, звичаїв, традицій [1, с. 8].

Як суб'єкт соціальних відносин особистість характеризується соціальною активністю, здатністю впливати на оточення, змінюючи його і себе. Причому активна діяльність особистості лише тоді є продуктивною, коли вона узгоджується з культурними надбаннями суспільства, коли її поведінка взаємопов'язана з оточуючими і має соціальний характер.

Діяльність і поведінка особистості детермінується, тобто обумовлюється, обмежується не лише внутрішнім механізмом мотивації, взаємодії потреб, інтересів, цінностей особистості. Ззовні на поведінку людини впливають наявні у суспільстві норми.

За своїм характером соціальна поведінка може бути найрізноманітнішою: альтруїстичною або егоїстичною, законослухняною або протизаконною, серйозною або легковажною.

У жодному суспільстві неможливо провести лінію і просто розділити всіх на тих, хто відхиляється від норм, і тих, хто їх дотримується. Унаслідок різноманітних причин духовного, економічного, політичного характеру в суспільстві завжди є люди з девіантною поведінкою.

На формування девіантної поведінки дуже впливає стан інституціональних форм суспільства, їхня суперечливість. Наприклад, погана робота системи торгівлі сприяє поширенню спекуляції. Бюрократизм, сам будучи відхиленням від норми, сприяє появі різних девіацій, у тому числі господарських злочинів, викликає соціальну напруженість тощо.

Істотний вплив на формування поведінки, що відхиляється, роблять такі соціально-психологічні особливості людей як національна нетерпимість, брутальність і неврівноваженість, самовпевненість, марнославство, кар'єризм, низький рівень самоконтролю [2, с. 88].

Девіантна поведінка як соціальне явище має певне історичне коріння, характеризується стійкістю і масовістю. Різноманітність соціальних норм, що діють в суспільстві – моральних, релігійних, естетичних, політичних, правових та інших – тягне за собою різноманітність девіацій (соціальних відхилень). З часом як соціальні норми і правила, так і соціальні відхилення зазнають змін. Те, що раніше вважалося девіацією, може перетворитися на норму поведінки і навпаки. Виникнення нових „соціальних” законів та правил тягне за собою і нові види девіацій. Тому соціальна оцінка відхилень повинна здійснюватися з моніторингу історичних позицій і носити конкретний характер.

Наприкінці XIX і початку XX століття були поширені біологічні та психологічні трактування причин девіації. Італійський лікар Цезаре Ломброзо вважав, що існує прямий зв'язок між злочинною поведінкою і біологічними особливостями людини. Особливе значення він надавав рисам обличчя. Американський лікар і психолог Вільям Шелдон підкреслював важливість будови тіла. Прихильники психологічного трактування пов'язували девіацію з психологічними рисами (нестійкістю психіки, порушенням психологічної рівноваги і т. п.) [3, с. 69-70].

Розгорнуте соціологічне пояснення девіації вперше дав Б. Дюркгейм. Він пропонує теорію аномії, яка розкриває значення соціальних і культурних факторів. За Дюркгеймом, основною причиною девіацій є аномія, буквально „відсутність регуляції”, „безнормність”. По суті аномія — це стан дезорганізації суспільства, коли цінності, норми, соціальні зв'язки або відсутні, або стають хиткими і суперечливими.

Один із засновників теорії структурного функціоналізму американський соціолог Р. Мертон

розробив класифікацію девіантної поведінки, основною причиною якої він вважав розрив між цілями суспільства та соціально прийнятними засобами досягнення цих цілей. Більшість членів суспільства визнають пануючі у ньому норми і цінності, прагнуть реалізувати їх легальними, тими, що схвалюються суспільством, рекомендованими засобами [4, с. 17].

У типології соціальних відхилень виділяються і такі типи девіантної поведінки як: культурні і психологічні, індивідуальні та групові, первинні та вторинні, культурно схвалювані та культурно осуджені відхилення.

Девіація носить негативний характер. До різко негативних форм девіації можна віднести злочини, наркоманію, алкоголізм, проституцію. Та розглядаючи девіацію як негативне явище, прихильники теорії конфлікту, у тому числі й марксистки, пояснюють її внутрішньою суперечливістю суспільства, конфліктами між соціальними групами. Правлячі класи використовують норми, особливо правові, проти тих, хто позбавлений влади. Девіантом у зв'язку з цим може бути оголошений той, хто виступає не проти загальноновизнаних норм, а норм, що захищають інтереси небагатьох. Відповідно до цієї теорії джерелом девіації є соціально несправедливий устрій суспільства, а її подолання пов'язане з подоланням соціальної несправедливості.

До цього напрямку належить теорія так званого навішування ярликів, відповідно до якої панівні соціальні групи нав'язують суспільству своє уявлення про девіації. Навішування ярлика девіанта призводить до того, що людина найчастіше й поводить себе як девіант.

Так само можна говорити про позитивну сторону девіації. Вона виникає тоді, коли стара система соціальних норм або конкретна соціальна норма, будучи інституціоналізованою (особливо правовою), водночас не відповідає дійсному стану справ у суспільстві, гальмує розвиток соціальних відносин.

Основним ж видом девіації є так звана нейтральна девіація, що являє собою невеликий відступ від норм, що не має згубних наслідків, як для суспільства загалом, так і для індивіда. По суті, сама ж нейтральна девіація „нормальна”. Ненормальною, тобто девіантною, якраз швидше слід було б назвати абсолютно комфортну поведінку.

Таким чином, соціальні відхилення можуть мати для суспільства різні значення: позитивні служать засобом прогресивного розвитку системи, підвищення рівня її організованості, подолання застарілих, консервативних чи реакційних стандартів поведінки, негативні – дисфункціональні, дезорганізують систему, підриваючи часом її основи [5, с. 39].

Механізм поведінки, що відхиляється, розкривається через аналіз взаємодії нормативного регулювання, особливостей особистості, її відносини до норми та реальної життєвої конфліктної ситуації. На поведінці позначаються гострота і тривалість конфліктної ситуації, особливості адаптації до неї особистості й інші моменти.

У сучасну епоху гострих соціальних потрясінь негативні відхилення, у тому числі злочини, одержують усе більше поширення. З'явилися чи одержали поширення нові особливі небезпечні її форми, у тому числі злочинність у бізнесі на внутрішньодержавному і міжнародному рівнях (злочинність транснаціональних монополій), корупція службовців, розкрадання творів мистецтва, злочинність, пов'язана з наркотиками, міжнародний тероризм, екологічні злочини, економічний шантаж та ін.

З прогресивним розвитком суспільства причини вчинення злочинів трохи змінилися, так як і самі типи відхилень. Якісне відновлення суспільства, розвиток демократії активізували боротьбу з бюрократизмом. Ця боротьба ведеться в умовах становлення нових політичних структур і утвердження нової бюрократії як соціально-класового утворення. Прояви бюрократизму різноманітні: від захисту інтересів відомства, страху перед новим, до організованої злочинності. Для сучасного бюрократа характерні: прагнення перебільшити свою роль, нетерпимість до ініціативи, самоврядування, „командний” стиль, марнославство, амбіції, низька культура. Бюрократизм тісно пов'язаний з іншими негативними відхиленнями, з аморальною поведінкою. Він формує підґрунтя для розкрадань, хабарництва, переслідувань за критику і т. п. Бюрократизм пов'язаний, як правило, з некомпетентністю, безініціативністю. Його подолання вимагає удосконалювання політичних інститутів, розвитку демократії, розвитку соціального контролю за діяльністю чиновництва. Українці необхідні спеціальні правові норми боротьби з бюрократизмом [6, с. 237].

Безумовно, неможливе створення суспільства абсолютно законослухняних громадян – девіація настільки ж природно притаманна суспільству, як і норма. Однак, види і типи девіації можуть бути різні, з яких домінують у суспільстві безпосередньо обумовлені сформованою системою соціальних норм.

Усвідомлення неминучості відхилень у поведінці частини людей не виключає необхідності постійної боротьби суспільства з різними формами соціальної патології. Тільки соціальні заходи, а також створення системи соціальної допомоги (наркологічної, суїцидологічної, соціальної реадaptaції), дозволяють зняти чи нейтралізувати ці форми соціальної патології.

Список використаних джерел:

1. Ланцова Л.А. Соціологічна теорія девіантної поведінки /Л.А. Ланцова, М.Ф. Шурупова // Соціально-політичний журнал. – 1993. – № 4. – С. 8.
2. Бондарчук О.І. Психологія девіантної поведінки: Курс лекцій. - К.: МАУП, 2006. – С. 88.
3. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда// Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии. – М.: Наука, 1990. – С. 69 - 70.
4. Мертон Р. К. Социальная теория и социальная структура // Социс, 1992, № 2. – С. 17.
5. Кудрявцев В.Н. Правова поведінка. Норма і патологія. М.: Наука, 1982. С. 39.
6. Головаха Е.І. Соціальне божевілля. Історія, теорія і сучасна практика/ Е.І. Головаха, Н.І. Панінна. – К: Абрис, 1994. – С. 237.

Синько Євген Віталійович, курсант 2 курсу факультету №1 Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник: Талдикін О.В., доцент кафедри теорії та історії держави і права Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

РЕФЕРЕНДУМ ЯК ЗАСІБ НАРОДНОЇ ДЕМОКРАТІЇ В УКРАЇНІ

Сьогодні Україна впевнено прямує до Європейських стандартів. Важливим питанням є забезпечення демократизму в державі. Так, існує декілька форм безпосередньої демократії – основними з них є вибори та референдуми. Законодавство України розрізняє два види референдумів: загальноукраїнський та місцевий. Референдуми відіграють важливу роль у становленні української державності. Насамперед Україна здобула свою незалежність завдяки референдуму.

Першим значимим всеукраїнським референдумом можна назвати референдум 17 березня 1991 року. Це був всесоюзний референдум, на якому було винесене питання про збереження СРСР як оновленої федерації рівноправних суверенних республік. Явка була 83%, «за» збереження СРСР проголосувало 70% виборців [6]. Слід відзначити що явка була просто неймовірною, майже все населення УРСР. Однак, крім цього питання, на території УРСР було винесено додаткове питання республіканського значення, яке мало значне історичне значення для становлення Української незалежності. Це питання про те, щоб Україна була у складі Союзу радянських суверенних держав на засадах Декларації про державний суверенітет України, яка була прийнята 16.07.1990 року. На це питання «За» відповіли вже 80% [7]. З цього виходить, що українці на той час прагнули збереження СРСР, але із більшими повноваженнями республіканської влади. Але в цей же день в Івано-Франківській, Львівській та Тернопільській областях було винесене ще одне питання – «чи хочете ви, щоб Україна стала незалежною державою, яка самостійно вирішує всі питання внутрішньої та зовнішньої політики?». Результати в цих трьох областях значною мірою різняться від загальним результатом референдуму. На всесоюзне питання «за» проголосувало в середньому 17% виборців, що прийшли на голосування. На республіканське – 41%, та на Галицьке питання – 88% [7]. Це нам говорить про те, що не всі громадяни погоджувалися із рішенням про збереження СРСР та статусу республіки як суб'єкту федерації, а прагнули вже становлення незалежності.

З цією думкою тодішньої меншості погодилися вже під кінець того ж року. 1 грудня 1991 року відбувся ще один всеукраїнський референдум. На ньому було винесено одне питання: «Чи підтверджуєте Ви Акт проголошення незалежності України?» Для його проведення по всій території України було створено 34 093 дільниць для голосування. 37 885 555 осіб було внесено до списків громадян, що мали право голосу. 31 943 820 осіб або 84,32% тих, хто мав право голосувати, отримали бюлетені для голосування. З них 28 804 071 осіб (90,32%) проголосувала «За» [1]. Ця подія мала найважливіші для українського народу наслідки – утворення незалежної України. Знов ми бачимо, що явка на референдумі дуже велика. Це означає, що дане питання хвилювало все населення тодішньої Української РСР, хоча референдум був ініційований Верховною Радою УРСР, а не самим населенням (ініціативною групою). Він був проведений на основі закону УРСР «про всеукраїнський та місцеві референдуми» від 03.07.1991 р. [2, 331]. Цей референдум мав імперативний характер, тобто його рішення повинно бути приведено в дію в обов'язковому порядку. Так і відбулося – Верховна рада затвердила Акт проголошення незалежності